

Instytut Historii Nauki PAN im. L. i A. Birkenmajerów
Zespół Historii Kartografii

Archiwum Państwowe m.st. Warszawy

Warszawskie Przedsiębiorstwo Geodezyjne S.A.

Stowarzyszenie Przyjaciół Archiwum Państwowego m.st. Warszawy

Z DZIEJÓW KARTOGRAFII Tom XV

DAWNA KARTOGRAFIA MIAST

Pod redakcją
Jerzego Ostrowskiego i Pawła E. Wespiańskiego

Warszawa 2011

ISSN:
0138-0850

ISBN:
978-83-86062-06-5
978-83-928532-7-5
978-83-933852-0-1
978-83-921836-7-9

Z DZIEJÓW KARTOGRAFII
Tom XV

DAWNA
KARTOGRAFIA MIAST

POLISH ACADEMY OF SCIENCES
L.&A. BIRKENMAJER INSTITUTE OF THE HISTORY OF SCIENCE
TEAM FOR THE HISTORY OF CARTOGRAPHY
THE STATE ARCHIVE OF THE CAPITAL CITY OF WARSAW
THE WARSAW SURVEYING COMPANY
SOCIETY OF FRIENDS
OF ARCHIVE OF THE CAPITAL CITY OF WARSAW

FROM THE HISTORY OF CARTOGRAPHY
Volume XV

OLD CARTOGRAPHY OF TOWNS

Edited by
JERZY OSTROWSKI and PAWEŁ E. WESZPIŃSKI

WARSZAWA 2011

INSTYTUT HISTORII NAUKI im. L. i A. Birkenmajerów
POLSKIEJ AKADEMII NAUK
ZESPÓŁ HISTORII KARTOGRAFII
ARCHIWUM PAŃSTWOWE M.ST. WARSZAWY
WARSZAWSKIE PRZEDSIĘBIORSTWO GEODEZYJNE S.A.
STOWARZYSZENIE PRZYJACIÓŁ
ARCHIWUM PAŃSTWOWEGO M.ST. WARSZAWY

Z DZIEJÓW KARTOGRAFII
Tom XV

DAWNA KARTOGRAFIA MIAST

Pod redakcją
JERZEGO OSTROWSKIEGO i PAWŁA E. WESZPIŃSKIEGO

WARSZAWA 2011

Opracowanie redakcyjne
Jerzy Ostrowski, Paweł E. Wespiński

Recenzenci
Prof. dr hab. Stanisław Alexandrowicz
Prof. dr hab. Mieczysław Sirko

Redakcja techniczna i łamanie
Paulina Waszkiewicz

Weryfikacja językowa
Joanna Dojnik

Tłumaczenie przedmowy i streszczeń na język angielski
Agata i Małgorzata Bernatowicz oraz autorzy

Tłumaczenie artykułów rosyjskojęzycznych na język polski
Paweł E. Wespiński

Projekt okładki
Paweł E. Wespiński

Publikacja dofinansowana ze środków
Głównego Urzędu Geodezji i Kartografii

Wydawnictwa IHN PAN
Nowy Świat 72 00-330 Warszawa
tel. 22 6572714
e-mail: ihn@ihnpan.waw.pl

© by: IHN PAN, APW, WPG S.A., SP APW

ISSN: 0138-0850

ISBN:
978-83-86062-06-5
978-83-928532-7-5
978-83-933852-0-1
978-83-921836-7-9

Druk i oprawa: Zakład Graficzny Uniwersytetu Warszawskiego, zam. 1355/2011
Druk ukończono w grudniu 2011

SPIS TREŚCI

<i>Jerzy Ostrowski, Paweł E. Weszpiński</i> Przedmowa	13
*	
<i>Lucyna Szaniawska</i> Znaki graficzne miast stosowane na mapach do końca XVIII wieku	21
<i>Jarosław Łuczyński</i> Miasta Rzeczypospolitej na planach i widokach w <i>Civitates Orbis Terrarum</i> Georga Brauna i Franza Hogenberga (rozważania nad treścią ikonograficzną)	59
<i>Ewa Szynkiewicz</i> Plan Wrocławia Bartla Weihnera (ojca) i Bartla Weihnera (syna) z 1562 roku – jego zawartość informacyjna, wiarygodność i przydatność	85
<i>Radosław Skrycki</i> Rękopiśmienne plany Szczecina Gerharda Corneliusa von Walrave z pierwszej połowy XVIII wieku w zbiorach Muzeum Narodowego w Szczecinie	95
<i>Anna Osowska</i> Plany i widoki miast w kartograficznej kolekcji Machnizkich	113
**	
<i>Dorota Gazicka-Wójtowicz, Irena Grzybowska</i> Najstarsze plany miast polskich w zbiorach Centralnej Biblioteki Geografii i Ochrony Środowiska IGiPZ PAN	129
<i>Dorota Bartnik</i> Lindleyowskie plany wodociągów i kanalizacji miasta Łodzi w zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego	137
<i>Krzysztof Grochowski</i> Dawne plany Poznania (do 1945 roku) w zbiorach Biblioteki Raczyńskich	153
<i>Janina Stoksik</i> Plany i widoki miast z okresu I Rzeczypospolitej w zasobie Archiwum Państwowego w Krakowie i ich twórcy	161
<i>Anna Sokół</i> Źródła kartograficzne do historii miast od końca XVIII wieku do 1918 roku w zasobie Archiwum Państwowego w Krakowie	185

Сергей Нелипович

**Картографические материалы по городу Варшаве в фондах
и коллекциях Российского государственного
военно-исторического архива (обзор архивных фондов) 201**

Siergiej Nielipowicz

**Materiały kartograficzne dotyczące Warszawy w zbiorach
Rosyjskiego Państwowego Archiwum Wojskowo-Historycznego 217**

***

Paweł E. Weszpiński

Z badań obrazu zabudowy na dawnych planach Warszawy 223

Teresa Krogulec

**Artystyczne walory dawnych planów ze zbiorów Muzeum
Historycznego m.st. Warszawy 241**

Henryk Bartoszewicz

**Rewiry żydowskie w miastach Księstwa Warszawskiego
i Królestwa Polskiego w świetle map wielkoskalowych 259**

Adam Jankiewicz

**Dawne plany miast – sytuacja rzeczywista czy projektowana?
Na przykładzie *Delineacji* A. Hiża i H. Jędrzejowskiego z 1771 roku 289**

****

Andrzej Konias, Krzysztof Strzelecki

Dawne plany miasta Słupska od XVIII do końca XIX wieku 299

Piotr Grabowski

**Obraz rozwoju urbanistycznego i warunków przyrodniczych
Olsztyna w XIX i XX wieku na planach miasta z lat 1800–1946 . . . . . 315**

Waldemar Spallek

Dawne plany małych miast górnośląskich na przykładzie Krapkowic 329

Wojciech Zalewski

**Rozwój Wrocławia w latach 1850–1939 w świetle archiwalnych
materiałów kartograficznych 349**

Людмила Кильдюшевская

Санкт-Петербург. 300 лет на планах и картах 373

Ludmila Kildiuszewska

Petersburg – 300 lat na planach i mapach 385

*****

Beata Medyńska-Gulij

**Potencjał informacyjny map topograficznych z drugiej
połowy XVIII wieku dla przestrzeni miast wielkopolskich 395**

Dariusz Lorek

- Mapa topograficzna *Urmesstischblätter* z lat 1828–1832 jako źródło informacji o przestrzeni miejskiej w Wielkopolsce 411**

*****

Wiesław Sieradzan

- Zainteresowania dawną kartografią miejską Bernharda Schmida (1872–1947) – ostatniego niemieckiego konserwatora zabytków w Malborku 421**

Beata Konopska

- Cenzura wobec polskich planów miast od zakończenia drugiej wojny światowej do podpisania Układu Warszawskiego 429**

*****

Kamil Nieścioruk

- Archiwalne materiały kartograficzne jako źródło informacji o przekształceniach przestrzeni dawnej strefy podmiejskiej 445**

Katarzyna Kowalik, Jarosław Suchożębrski

- Wykorzystanie archiwalnych map i planów do analizy zmian starorzeczy Wisły w okolicach Warszawy 455**

Wolfgang Kreft, Dariusz Przybytek, Grzegorz Strauchold

- Projekt „Historyczno-topograficznego atlasu miast śląskich” 465**

Albina Mościcka, Marek Marzec

- Archiwalia kartograficzne w badaniach naukowych na przykładzie zasobów Polska.pl 475**

Jacek Uchański, Piotr Falkowski

- Nowoczesne narzędzia przekazu kartograficznego wykorzystujące fotograficzne dane źródłowe na przykładzie ortofotomapy zniszczonej działaniami wojennymi Warszawy 489**

Marek Ostrowski

- Od Panoramy Warszawy Przełomu Tysiącleci do Warszawskiego Tryptyku Edukacyjnego i dalej 505**

Jaromir Kolejka

- Dokumentacja kartograficzna krajobrazu przemysłowego (Streszczenie) 515**

Główny Urząd Geodezji i Kartografii

- Rozwój kartografii w internecie a krajowy portal informacji przestrzennej 529**

Główny Urząd Geodezji i Kartografii

- Baza Danych Obiektów Topograficznych jako referencyjne źródło danych dla kartografii. 533**

*****

Jerzy Ostrowski

Piśmiennictwo o dawnych planach i widokach miast polskich 1983–2010 (Materiały do bibliografii)	537
I. Zagadnienia ogólne. Zbiory artykułów i referatów	539
II. O planach i widokach wielu różnych miast	
1. W obcych zbiorach kartograficznych	540
2. W polskich zbiorach kartograficznych	543
III. O planach i widokach jednego miasta.	556
Indeks osób	579
Indeks miast	582

CONTENTS

Jerzy Ostrowski, Paweł E. Weszpiński

Preface 17

*

Lucyna Szaniawska

Town graphic symbols applied in medium- and small-scale maps until the end of the 18th century 21

Jarosław Luczyński

Towns of the Polish-Lithuanian Commonwealth on the plans and panoramas in „Civitates Orbis Terrarum” by Georg Braun and Franz Hogenberg (some considerations of iconographic contents 59

Ewa Szyrkiewicz

Plan of the city of Wrocław made by Bartel Weihner and his son Bartel in 1562 – its contents, reliability and usability 85

Radosław Skrycki

Manuscript maps of Stettin (Szczecin) by Gerhard Cornelius von Walrave from the first half of 18th century in the collection of the National Museum in Szczecin 95

Anna Osowska

Plans and views of towns in the cartographical collection of Machniczky family 113

**

Dorota Gazicka-Wójtowicz, Irena Grzybowska

The oldest maps of Polish cities in the collection of the Central Library of Geography and Environmental Protection in Warsaw 129

Dorota Bartnik

The Lindley plans of Łódź water supply and sewage system in the collection of Łódź University Library 137

Krzysztof Grochowski

The old maps of Poznań (until 1945) in the collections of the Raczyński Library in Poznań 153

Janina Stoksik

Maps and views of towns from the period of the Polish-Lithuanian Commonwealth in the State Archives in Cracow, and their creators 161

Anna Sokół

Cartographic sources for research on the history of towns from the late 18th century to 1918 in the State Archives in Cracow 185

Sergey Nelipovich

Cartographic sources concerning Warsaw in the collections of the Russian State Military-Historical Archives in Moscow 201

***

Paweł E. Weszpiński

Excerpts from studies on images of built-up areas on old maps of Warsaw 223

Teresa Krogulec

Artistic value of old city maps from the collection of the Historical Museum of Warsaw 241

Henryk Bartoszewicz

Jewish districts in the towns of Duchy of Warsaw and Kingdom of Poland on large-scale maps 259

Adam Jankiewicz

Old city maps. A real situation or a projected one? – based on the example of *Delineacya* by H. Hiż and H. Jędrzejowski from 1771 289

****

Andrzej Konias, Krzysztof Strzelecki

Old city maps of Słupsk from the 18th to the end of 19th century 299

Piotr Grabowski

Picture of urban development and natural features in Olsztyn (Allenstein) in the 19th and 20th centuries on city maps from 1800–1946 . 315

Waldemar Spallek

Old plans of small towns in Upper Silesia with plans of Krapkowice 329

Wojciech Zalewski

The development of the city of Wrocław between 1850 and 1939 in accordance to archival cartographic materials 349

Ludmila Kildyushevskaya

Saint Petersburg – 300 years of its presence on maps and plans 373

*****

Beata Medyńska-Gulij

The information potential of topographic maps from the second half of the 18th century as regards the space of cities and towns in Greater Poland 395

Dariusz Lorek

The *Urmesstischblätter* topographic map at the scale of 1:25 000 as a source of information about municipal space in Greater Poland . . 411

*****

- Wiesław Sieradzan*
The interest of Bernhard Schmid (1872–1947) – the last German conservator Mariejburg (Malbork) – in old urban cartography 421

- Beata Konopska*
Censorship of Polish city maps from the end of World War II to signing of the Warsaw Pact 429

*****

- Kamil Nieścioruk*
Cartographic archive materials as a source of information about space transformation in former suburban areas 445

- Katarzyna Kowalik, Jarosław Suchożębrski*
The use of archival maps and plans for the analysis of changes in old river-beds of the Vistula River in the vicinity of Warsaw 455

- Wolfgang Kreft, Dariusz Przybytek, Grzegorz Strauchold*
Project entitled „Historical and topographical atlas of Silesian towns” 465

- Albina Mościcka, Marek Marzec*
Cartographic heritage in scientific research on the basis of Polska.pl portal resources 475

- Jacek Uchański, Piotr Falkowski*
Modern tools of cartographic communication utilizing architectonic source data on the example of the orthophotomap of destroyed Warsaw 489

- Marek Ostrowski*
From the Panorama of Warsaw at the Turn of the Millennium to the Warsaw Educational Triptych and ahead 505

- Jaromir Kolejka*
Cartographic documentation of post-industrial landscape 515

- Head Office of Geodesy and Cartography*
The development of cartography on the Internet and national spatial data portal 529

- Head Office of Geodesy and Cartography*
The Database of Topographic Objects as a source of reference data for cartography 533

*****

- Jerzy Ostrowski*
Literature on the subject of old maps and views of Polish towns 1983–2010 (Materials for bibliography) 537
 I. General issues. Collections of articles and papers 539

II. Publications concerning maps and views of various towns	
1. Held in map collections abroad	540
2. Held in map collections in Poland	543
III. Publications concerning maps and views of one town	556
Index of persons	579
Index of towns	582